

ADVIESRAPPORT CURRICULUMONTWIKKELING

Thema	Rapportages van de Wetenschappelijke Curriculumcommissie
Tussenrapporten Van	1. Kaders voor de toekomst; 2. Doel en ruimte De Werkgroep Onderzoek en Didactiek Nederlands
Aan	Bestuur Levende Talen Nederlands
Datum	16 maart 2021
Status	Definitief

Het Ministerie van OCW vroeg het bestuur van Levende Talen Nederlands te reageren op de eerste twee tussenadviezen die de wetenschappelijke Curriculumcommissie uitbracht via het beantwoorden van drie vragen:

1. Wat verwondert je in de adviezen?
2. Staan er zaken in waarin je je absoluut niet kan vinden?
3. Waar zie je risico's?

Het bestuur van LTN vroeg de Werkgroep Onderzoek en Didactiek Nederlands vervolgens een advies uit te brengen over de beantwoording. Dat is dit advies geworden. De antwoorden op de drie vragen hebben we gebruikt om tot vier meer algemene bevindingen te komen.

1 WAARDERING

De WODN ervaart de meerwaarde van de wetenschappelijke Curriculumcommissie (verder: WCC). De twee rapporten proberen eenheid te scheppen in het complexe proces van curriculumontwikkeling. De integrale benadering, de analyse van de bruikbaarheid van de voorstellen van de ontwikkelgroepen en de analyse van de empirische en theoretische basis van de voorstellen helpen om de curriculumontwikkeling op een hoger plan te brengen dan de ontwikkeling van individuele leerdomeinen tot nu toe. Die voorstellen kwamen onder ongekend grote tijdsdruk tot stand. Het rustpunt dat nu onvoorzien is ingebouwd blijkt van grote waarde om het geheel te overzien, te analyseren en tot een duurzame eenheid te smeden. De WCC fungeert nu als inhoudelijk regulerende instantie om het creatieve proces van curriculumontwikkeling in banen te leiden.

2 ALGEMENE BEVINDINGEN

1. dat de urgente leerdomeinen zoals Nederlands verbindende kennis, vaardigheden en attitudes representeren die geborgd moeten worden in het landelijke curriculum, voor alle leerlingen, alle

- leerdomeinen, alle sectoren opdat de kwaliteit van het Nederlands in termen van aanbod en de beheersing is geborgd;
2. dat er een noodzaak is om de algehele rationale te operationaliseren per leergebied, in samenhang met de gepostuleerde maatschappelijke thema's van geletterdheid, kansengelijkheid, democratisch burgerschap en digitalisering. Zo'n uitwerking per leerdomein biedt zicht op samenhang tussen (delen van) leergebieden en kansen om overlap te benoemen. Voor de als urgent aangeduide ontwikkeling van leerdomeinen als Nederlands en rekenen/wiskunde moet dat mogelijk zijn zonder de ontwikkeling van examenprogramma's te vertragen;
 3. dat de ontwikkeling van een landelijk curriculum ruimer is dan de ontwikkeling van kerndoelen (Tussenadvies 1, p. 15). De rationale biedt de middelpuntvliedende kracht voor kerndoelen, eindtermen, leerrechten, onderwijsplichten, referentieniveaus, richtlijnen voor toetsing, bekwaamheidseisen voor onderwijsgevendenden, minimale onderwijstijd. De integrale benadering moet ruimte maken voor actoren en gremia die zich buigen over toetsing, bekwaamheidseisen, implementatie in examens, onderwijspraktijk en lerarenopleidingen;

Ad 1. Geletterdheid als verbindend kader voor het hele curriculum

Het landelijke curriculum in Nederland heeft een specifieke verantwoordelijkheid ten aanzien van het Nederlands. De beheersing van de taal bepaalt voor een flink deel de schoolloopbaan. Voor veel leerlingen is school de aangewezen plaats om de taal- en culturele vaardigheden te verwerven. Dat vereist dat in het curriculum de kwaliteit van het Nederlands als instructietaal geborgd moet worden, zowel *in termen van aanbod als beheersing*. Taal is een verbindende vaardigheid: alle leerdomeinen doen een beroep op het Nederlands en dragen bij aan de ontwikkeling ervan. *Dat uitgangspunt geldt alle onderwijssectoren*. Er moeten waarborgen zijn voor po, vo, mbo en ho.

De WODN verwacht veel van een analyse van de rol van taal op leergebiedoverstijgend niveau van de WCC. Zo'n analyse vanuit de maatschappelijke thema's (geletterdheid, digitalisering) en de drie doeldomeinen uit de curriculumrationale voor basisvakken als taal en rekenen, toont dat taal en rekenen een fundamentele rol vervullen in de scholing van leerlingen. De rol van het Nederlands bij de verwerving van kennis en inzicht is nog steeds in alle schoolvakken onderbelicht, zowel in de onderwijspraktijk als in lerarenopleidingen. Daardoor wordt een heel grote kans op verbetering van de *geletterdheid* van *alle* leerlingen gemist. Uit onderzoek blijkt dat het taalaanbod in huidige schoolboeken in het vmbo armetierig is: volstrekt uitgekledde zinnen vormen tezamen incoherente teksten die noch bijdragen aan begripsvorming, noch aan taalontwikkeling.

De WODN pleit ervoor zo'n curriculumopvatting op te nemen in de eerste uitwerking van de rationale, dus hoog in het bouwwerk van de definiëring van het curriculum, als een eerste ingekleurde versie van de curriculumrationale. Het is een uitwerking van de drie doeldomeinen in het licht van maatschappelijke thema's als geletterdheid, digitalisering en democratisch burgerschap. Zo'n uitwerking van de rationale biedt ontwikkelaars van alle leerdomeinen een steviger houvast, en meer kans op samenhang in het curriculum als geheel, en een waarborg voor de ontwikkeling van *geletterdheid* voor *alle* leerlingen, in *alle* sectoren.

Ad 2. Doeldomeinen als kader voor alle leergebieden

Het leerdomein Nederlands levert een eigen, specifieke bijdrage aan de talige en culturele ontwikkeling van leerlingen, op de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Die doeldomeinen nopen tot het herbezien van de interne structuur van leergebieden. De ontwikkeling van de leergebieden volgens de drie doeldomeinen moet voorafgaand aan de operationele ontwikkeling worden geborgd, om overlap te voorkomen en samenhang te bevorderen.

Nu de ontwikkeling van leergebieden in tijd uiteen gaat lopen, is de noodzaak nog groter om, zo snel als mogelijk, de ontwikkeling nog beter

in te kaderen met gebruikmaking van de overkoepelende rationale die de drie doeldomeinen representeert. De WCC analyseerde de voorstellen van de ontwikkelgroepen al, en zou nu een stap verder kunnen gaan om in kaart te (laten) brengen wat de bouwstenen zijn van de leergebieden, gesorteerd volgens de drie doeldomeinen. Op basis daarvan kunnen de essenties van elk leergebied worden geformuleerd volgens de drie doeldomeinen. Zo'n analyse brengt samenhang en overlap in kaart, voorafgaand aan de ontwikkeling van kerndoelen en referentiekaders. De definitie van de drie doeldomeinen binnen leergebieden is dan geborgd. Zo'n actie biedt een goede gelegenheid om met professionals de discussie te voeren over de componenten van het leerdomein: een waarschijnlijk nieuwe structuur van het schoolvak.

Ad 3. Niet bij kerndoelen alleen

De WCC stelt terecht dat curriculumontwikkeling meer behelst dan de ontwikkeling van kerndoelen. De WCC onderschrijft het meervoudige componentenmodel (Tussenrapport 1, p. 15). De consequenties voor de hele onderneming van curriculumontwikkeling en -implementatie in termen van processen, actoren, beleidsgrmedia blijven echter nog buiten beeld. Dat kan niet lang duren, zeker niet nu examenprogramma's voor een paar leerdomeinen zullen worden ontwikkeld voor drie sectoren (vmbo, havo, vwo) en er aspecten van toetsing, bekwaamheid, lerarenopleidingen, ontwikkeling van onderwijsleermateriaal, implementatie aan de orde komen. Voor de urgente leerdomeinen zoals Nederlands dient de noodzaak voor het sturen op zo'n samenhangende ontwikkeling zich nu aan.

De complexe onderneming vereist regie, en inbreng van professionals. Parallele ontwikkelingen die nu voorzien zijn zoals de ontwikkeling van bovenbouwprogramma's Nederlands en referentiekaders moeten elkaar in een kritische dialoog versterken en niet in de weg lopen. De instelling van de WCC en de bijdrage aan de curriculumontwikkeling in de twee tussenrapporten laat zien dat curriculumontwikkeling niet alleen een creatief-generatief proces

voorwaarts is, maar ook incubatietijd vergt, passen op de plaats en reflectie en evaluatie en kritische dialoog met professionals, waaronder leraren en leerkrachten.

3 WAT VERWONDERT JE IN DE ADVIEZEN?

1. De WODN onderschrijft de allesomvattende benadering van curriculumontwikkeling zoals besproken in Tussenadvies 1, p. 15: de rationale (waartoe gaat men school in deze samenleving?) is de middelpuntvliedende kracht. Het biedt het ontwerp kader voor kerndoelen, eindtermen, leerrechten, onderwijsplichten, referentieniveaus, richtlijnen voor toetsing, bekwaamheidseisen voor onderwijsgevendende, minimale onderwijstijd. Tezamen leveren deze elementen de doelen en de inhoud op van het curriculum (van een leergebied) en de voorwaarden (bekwaamheidseisen, onderwijstijd) die op landelijk niveau gerealiseerd moeten worden. Het verwondert de WODN dat de WCC een deze elementen niet verder betreft in de advisering over integrale benadering van het curriculumontwikkelingsproces.
2. De WODN verwondert zich erover dat *het mbo en het ho* niet tot het bereik van de curriculumontwikkeling behoren. Zeker voor basisvakken als taal/Nederlands en rekenen/wiskunde is het verwonderlijk dat het mbo-curriculum niet mee ontwikkeld wordt. Dat knelt temeer daar het referentiekader taal en rekenen ontwikkeld zal gaan worden. En het huidige referentiekader regardeert het mbo, onder meer omdat het mbo4-abituriënten toegang verschaft tot het hbo. In het kader van geletterdheid zou voor het hoger onderwijs een doorloop van het referentiekader/de curriculumvoorstellen voor taal logisch zijn als we eindniveaus van sectoren in een referentiekader willen vastleggen als operationalisering van de Dublindescriptoren.
3. De WODN is blij verwonderd over het onderscheid in drie soorten leerdoelen (Kaders voor de toekomst, p.6): Aanbods-, inspannings- en beheersingsdoelen. De WODN vindt het een vondst en ziet goede kansen voor het leergebied Nederlands, maar ook voor het

curriculum als geheel, domeinoverstijgend. Aanbodsdoelen bieden een kans om die voor een deel leergebiedoverstijgend te formuleren, waar het gaat om de bijdrage aan de taalontwikkeling van leerlingen: leerlingen hebben recht op een rijk taalaanbod: verwerving via blootstelling ('exposure'). De voorstellen voor het leergebied Nederlands besteden daar al wel aandacht aan (Leergebied Nederlands, voorstellen, p.15). Aanbod is echter niet voldoende: leerlingen moet ook uitgedaagd worden hun expressiemogelijkheden te verfijnen en uit te breiden, kennis vanuit teksten te integreren en hun inzichten te communiceren met anderen. Het realiseren van een verantwoord aanbod aan taal stelt eisen aan onderwijsleermateriaal van alle vakken en het taalgebruik van alle leraren. Leerlingen vooruithelpen in het taalgebruiksverkeer, hun taalgebruik, hun begrip en woordenschat, vereist een brede verantwoordelijkheid vanuit het curriculum en daarmee van scholen en een taalbeschouwelijke pedagogiek van alle leerkrachten en docenten. *Een en ander heeft consequenties voor bekwaamheidseisen en curricula van lerarenopleidingen en kwaliteitsstandaarden voor de inspectie.*

4. De WODN verwondert zich erover dat de WCC in Kaders van de Toekomst (p. 24) spreekt over de onduidelijkheid in de formuleringen van de bouwstenen. Die bouwstenen zijn niet bedoeld als kerndoelen. Ze zijn het resultaat van een analyse van de structuur van het leergebied, als uitwerkingen van grote opdrachten. De bouwstenen helpen om zicht te krijgen op de inhoudsstructuur van het leergebied, maar zijn geen kerndoelen.
5. De WODN verwondert zich erover dat als de WCC de noodzaak de horizontale- en verticale samenwerking (Kaders van de Toekomst, p.26) benadrukt, de rol van basisvakken als taal/Nederlands en rekenen/Wiskunde er niet bij betreft. Als er een verbindend leergebied is, dan is het taal/Nederlands wel, dat een rol speelt in alle leergebieden.

6. De WODN onderschrijft de analyse van de voorstellen Nederlands (p. 48): theoretische en empirische onderbouwing van keuzes kan sterker. De suggestie om meer werk te maken van het *onderscheid algemeen vormend en beroepsonderwijs* onderschrijft de WODN. Mondiale thema's moeten geen ontwerpprincipes worden. Voor het leerdomein Nederlands zijn geletterdheid en digitalisering zeer zeker relevante ontwerpprincipes.
7. De WODN verwondert zich over de positie die de WCC inneemt op de dimensie globaal-concreet als het gaat om de formuleren van kerndoelen, vooral in het licht van de rol en de autonomie van de leraar als professional die de WCC in Tussenrapport 2 onderschrijft. De WCC onderbouwt de keuze voor 'concrete' kerndoelen *theoretisch noch empirisch*, maar onderkent de gevaren ervan wel. De WODN kent de praktijk van afvinklijstjes in leermiddelen, school- en vakleerplannen, programma's van toetsing en afsluiting. De WCC noemt kerndoelen 'leerplankaders', die richting geven aan het ontwikkelen van onderwijs. De WODN zou graag meer zicht krijgen op *criteria voor zulke kaders* die onderwijsontwikkeling door professionals stimuleren in plaats van afknellen.

4 STAAN ER ZAKEN IN WAARIN JE JE ABSOLUUT NIET KUNT VINDEN?

8. De WODN denkt dat de rapportage van de WCC de voorstellen voor het leerdomein Nederlands tekortdoet. In de WCC-taxatie van de voorstellen voor Nederlands lezen we dat maatschappelijke ontwikkelingen, zoals digitalisering, taalachterstanden en laaggeletterdheid, slechts zijdelings worden meegenomen (Kaders voor de toekomst, p.48) De WODN leest echter in de voorstellen voor het leergebied Nederlands de opening met deze zin: '*Het leergebied Nederlands bevordert gelijke kansen voor alle leerlingen door hen in de gelegenheid te stellen een sterke taalbasis op te bouwen van waaruit zij zich een leven lang talig blijven ontwikkelen.*' Het is kennelijk wel de bedoeling geweest van de

voorstellen om deze ontwikkelingen in de voorstellen te adresseren. De WODN ziet elementen in de voorstellen die voorzien in het voorkomen van laaggeletterdheid. Zo wordt ervoor gepleit gedurende de hele schoolloopbaan voldoende tijd in te ruimen om basiskennis en -vaardigheden op het gebied van lezen en schrijven te automatiseren en te consolideren (Leergebied Nederlands, o.a. p. 11, p. 47, p. 60). De voorstellen Nederlands onderstrepen het belang van geletterdheid in een (toenemend) digitale samenleving expliciet (Leergebied Nederlands, o.a. p.12).

5 WAAR ZIE JE RISICO'S?

Terecht spreekt de WCC zich uit over de herziening van het referentiekader (Doel en ruimte, p. 22). Het heeft de WODN vanaf de start van het traject bevreemd dat de opdracht verleend aan de SLO alleen ging over het curriculum, alsof het referentiekader daar niet bij zou horen. Het referentiekader biedt een leerdomeinoverstijgend instrument om eisen te kunnen stellen aan het taalgebruik van leerlingen en leraren, en biedt daarmee een garantie aan leerlingen en ouders.

De WODN stemt in * met de Kamerbrief van 8 maart jl. van minister Slob die het belang van een parallel proces benoemt. De WODN voegt eraan toe: het huidige referentiekader betreft ook het mbo. Het is essentieel dat het herzien van kern-, einddoelen én referentiekader parallel wordt georganiseerd. De WODN zou graag zien dat de WCC zich erover uitspreekt hoe de verschillende curriculumdocumenten zich tot elkaar *behoren* te verhouden (Leergebied Nederlands, p. 60), en welke doeldomeinen uit de rationale door een referentiekader moet worden gerepresenteerd.

* *'De referentieniveaus Taal en Rekenen kunnen alleen worden herzien als er duidelijkheid is over de bijstelling van de kerndoelen taal en rekenen, en de daaronder liggende ontwerpprincipes. Het referentiekader is immers onlosmakelijk verbonden aan deze kerndoelen.'*

Nu voor Nederlands de ontwikkeling van examenprogramma's voor drie sectoren ter hand genomen zal worden, is het ontwikkelen van drie van de vier referentieniveaus (2F, 3F, 4F) aan de orde. Als dit parallel gebeurt aan de ontwikkeling van examenprogramma's, kan er worden *voorkomen dat er discrepanties ontstaan tussen examenniveaus en referentiekaders*, wat nu in havo en vwo wel het geval is. De WODN ziet hier een rol voor het CITO en vakexperts op het gebied van toetsing weggelegd.

9. De WODN ziet risico's aan het advies van de commissie om nader onderzoek te verrichten naar de verbindende vaardigheden (Doel en ruimte, p. 29). Het risico daarvan is dat de vakvernieuwing Nederlands langer op zich laat wachten. De WODN zou graag van de WCC horen hoe de WCC dit advies wil realiseren, zonder de vakvernieuwing te zeer op te houden.
10. Een vergelijkbare spanning doet zich voor als het gaat over de *integrale benadering* van alle negen leergebieden. De WODN hecht groot belang aan een samenhangend curriculum, waarin meer dan ooit verwantschappen tussen leergebieden en de eigenheden van elk leergebied in beeld gebracht worden. Tegelijkertijd bestaat de vrees dat dergelijke verkenningen het ontwikkelproces vertragen, terwijl de vernieuwing van het schoolvak Nederlands met het oog op de toenemende laaggeletterdheid en kansenongelijkheid urgent is (Kaders voor de toekomst, p. 8). Daarom bevelen we aan de verdere ontwikkeling van het leergebied Nederlands te prioriteren. We hebben er vertrouwen in dat er juist de inhoud van het leerdomein mogelijkheden biedt om de samenhang tot stand te laten komen door geletterdheid binnen ieder leergebied, op ieder niveau en in iedere fase van ontwikkeling te benoemen. Talige kennis en vaardigheden worden waar relevant geïntegreerd binnen de inhoud van andere leergebieden. *'Het is belangrijk dat alle leerlingen toegang hebben tot rijke teksten bij zowel het leergebied Nederlands als bij de andere leergebieden.'* (Leergebied Nederlands,

p.24). Nederlands als verbindend vak, voor alle vakken alle leerlingen, alle leraren.

11. Tot slot zien we een risico in de ontwerptijd die aan het leergebied Nederlands besteed wordt in het vo (bijlage verdeling ontwerptijd). Waar in het p.o. het leergebied samen met rekenen de helft van de totale ontwerptijd heeft, is dit in de onderbouw van het vo fors verminderd, juist daar waar de resultaten het slechtst zijn. De WODN maakt zich zorgen om zowel de onder- als bovenbouw, met name om de vmbo-leerlingen. Om recht te doen aan het vak Nederlands als kernvak met alle verschillende elementen die daarbij horen, met als doel geletterdheid te bevorderen, zal er zowel in ontwerptijd als onderwijstijd voldoende ruimte, tijd en aandacht voor het leergebied als geheel en zwakke leerlingen in het bijzonder moeten zijn. Daarbij moet in ogenschouw genomen worden dat de verscheidenheid in kennis en vaardigheden binnen jaarlagen en klassen groot is. De recente peiling Schrijven (einde po) laat dat weer zien. Terwijl 25% van de leerlingen het basisniveau niet haalt (1F), schrijft een kwart van de leerlingen al op niveau 2F (einde vmbo). Een flink aantal twaalfjarigen moet in de onderbouw van het vo nog hard werken, en veel geïnstrueerd en begeleid worden om het nationale standaardniveau 2F te realiseren, terwijl een ander deel in de brugklas al door kan groeien naar het niveau einde havo. Dat vereist een nieuwe benadering van onderwijstijd om leraren en scholen in staat te stellen om aan *de leerrechten van alle leerlingen* te waarborgen.